

MELLEM FRIHED OG FÆLLESSKAB

Mikkel Thorup

Jean-Jacques Rousseau (Statskundskabens klassikere)

Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2015

119 sider, 150 kr.

Bogserien *Statskundskabens klassikere* har til formål at give en kort og præcis introduktion til disciplinens største tænkere. Bøgerne er alle bygget op på samme måde med lige dele analyse og originaltekst. Formatet giver læseren mulighed for at stifte både direkte og indirekte bekendtskab med nogle af historiens vigtigste politiske tænkere. For så vidt at flere studerende og nysgerrige sjæle fristes til at give sig i kast med politisk tænkning, er selve serien, der på nuværende tidspunkt tæller over 20 værker, i sig selv prisværdig. Ikke mindst i en tid, hvor statskundskaben mere end andet forbindes med excel-ark, cost-benefit analyser, benchmarks, og andre ånds-løse styringsredskaber.

I denne udgivelse har idéhistorikeren Mikkel Thorup givet sig i kast med Jean-Jacques Rousseau. Overordnet er bogen godt skrevet og let at gå til. Der er enkelte steder, hvor sproget kunne have været mere elegant, men det hører til i småtingsafdelingen. Rousseau er inden for politisk teori især kendt for sine tanker om suverænitæt, demokrati og (u)lighed. Som Thorup gør opmærksom på, er Rousseaus værk spækket med paradokser, hvorfor han er blevet tolket i vidt forskellige retninger. Med Thorups velvalgte ord er Rousseau "en kamplads" (s. 11) i den forstand at stridende parter har brugt hans forfatterskab som en slagmark til udkæmpning af politiske stridigheder: hvor nogle har tolket Rousseau som radikal demokrat har andre set ham som proto-totalitær antidemokrat. Thorup argumenterer overbevisende for, at Rousseaus politiske filosofi bør læses som en slags moderne republikanisme (s. 31). Rousseaus centrale problem er, hvordan man kan "beholde eller genfinde sin frihed, når man træder ind i samfundet" (s. 17). Rousseaus svar er, at individer indtræder i samfundstilstanden ved at afhænde deres naturgivne frihed til fællesskabet. Dette er dog, ifølge Thorup, ikke en form for totalitaristisk tvangskollektivisering, men snarere en pointering af, at frihed i samfundstilstanden er betinget af de love som fællesskabet vedtager. Som Thorup formulerer det: "alles frihed er begrænset af alle andres ret til den samme frihed" (s. 17). Men hvad nu hvis en

borger er uenig med resten af fællesskabet i, hvordan denne frihed skal fortolkes? Rousseaus svar er, at fællesskabet i så fald helt legitimt kan tvinge vedkommende og at en sådan tvang blot med Rousseaus berømte ord ”tvinger vedkommende til at være fri” (s. 86). Denne formulering har med god grund løftet mere end et par øjenbryn i idéhistorien og givet ammunition til førnævnte læsning af Rousseau som proto-totalitær tænkner. Men ifølge Thorup er Rousseaus argument i fuld overensstemmelse med demokratiske principper: ”At vi tvinges til frihed betyder såmænd bare, at vi pålægges at overholde de love, som almenviljen, dvs. os selv i Folketingets skikkelse, har vedtaget” (s. 19). Thorup forsøger altså at vise, at Rousseaus tanker slet ikke er så langt fra den måde, vi normalt forstår demokratisk legitimitet. Men det er tvivlsomt om denne lighed gør Rousseaus argument mere spiseligt.

For det første, er det ikke klart, hvori friheden i at overholde loven består. Der kan være gode grunde til at respektere love man er uenig med, f.eks. hensynet til den politiske orden og respekt for andres politiske holdninger. Disse hensyn kan endda i nogle tilfælde retfærdiggøre brugen af statens tvangsmidler, men hvordan kan sådan tvang nogensinde gøre én mere *fri*? Rousseau argumenterer for, at i samfundstilstanden er kollektiv selvbestemmelse en forudsætning for individuel frihed. Kollektiv selvbestemmelse er karakteriseret ved at borgerne stiler efter det fælles bedste i form af det Rousseau kalder ”almenviljen”. Rousseau ser konsensus som et tegn på, at fællesskabet regeres i overensstemmelse med almenviljen. Men hvis alle var enige, var der ikke brug for tvang. Behovet for tvang opstår som resultat af en uoverensstemmelse mellem individuel og kollektiv selvbestemmelse. Hvordan retfærdiggør Rousseau så tvang i fraværet af konsensus? Rousseau mener, at så længe hver borger sigter efter det fælles bedste, vil en simpel flertalsafstemning afsløre, hvad almenviljen indebærer: ”Når så det synspunkt, der er modsat mit eget, får flertal, beviser dette ikke andet, end at jeg har taget fejl, og at det, jeg anså for at være almenviljen, ikke var det” (s. 110). Flertallet kan således tvinge mindretallet til at adlyde, fordi flertallet *altid* har almenviljen på sin side. Men Rousseau giver ikke noget godt argument for, hvorfor flertallet altid har ret, ej heller hvorfor der kun skulle eksistere et rigtigt svar på, hvad det fælles bedste er. I fraværet af disse argumenter, risikerer folkestyret at blive til ”flertallets tyranni”, dvs. at flertallet regerer hensynsløst over mindretallet.

For det andet, antager Thorup, at når Folketinget vedtager love er det i virkeligheden ”os” (folket?), der bestemmer. Men er det nu også det? Thorup synes her at

springe let henover det forhold, at der er en fundamental ikke-identitet mellem folket og folketingset – ellers ville sidstnævnte være overflødig. Denne ikke-identitet er netop grundlaget for Rousseaus berømte kritik af det repræsentation: ”Det engelske folk tror, det er frit; det tager alvorligt fejl. Det er kun frit under valgene af medlemmer til parlamentet; så snart de er valgt, er det slave, er det intet” (s. 105). Folket er kun frit, når der er en umiddelbar identitet mellem styrende og styrede, dvs. når folket *direkte* vedtager de love, der vedrører det. Thorup er selvfølgelig bekendt med Rousseaus kritik af repræsentation og skriver da også ”ingen kan repræsentere suverænen andet end folket selv” (s. 21, se også s. 27-28, 56). Men hvis dette er tilfældet, er det svært at se, hvordan man kan adlyde Folketingets love og stadig forblive fri.

Betyder disse to indvendinger, at vi må acceptere læsningen af Rousseau som en totalitær tænkning? Langt fra. Thorup forsøger at vise, at Rousseaus paradoksale formuleringer ikke er så paradoksale endda ved at påpege, hvordan vi i dag også forestiller os folkeviljen som øverste politiske autoritet. Men jeg fristes til at drage den modsatte konklusion: ligheden mellem Rousseaus politiske filosofi og nutidens repræsentative demokrati er snarere tegn på, at sidstnævnte er mere paradoksal end vi normalt forestiller os. Med andre ord er de interne uoverensstemmelser i Rousseaus forfatterskab måske også interne uoverensstemmelser i det moderne politiske liv som sådan. Rousseaus teorier synes at gøre klart, at vor tids demokratier måske slet ikke er så frie, som dets fortalere gør dem til. Eller måske mere præcist, at frihed og ufrihed er mere intimt forbundet, end vi tror.

I dag står vi overfor et paradoks, som Rousseau umuligt kunne have forestillet sig. På den ene side har det liberale demokrati har gået global sejrsgang siden Murens Fald. Men på den anden side er demokratiet, som vi kender det, kommet gevaldigt under pres både fra globalisering udefra og manglende folkelig opbakning til de politiske eliter indefra. I en sådan tid må det siges at være særdeles relevant at prøve at forstå demokratiets iboende paradokser, som Rousseau så fornemt skitserer. For de der endnu ikke har stiftet bekendtskab med Rousseau, er Mikkel Thorups glimrende introduktion et udmærket sted at starte.

Troels Skadhauge